

“Du skal ta live a dei”.

Om Kristiania-Bohêmen og suicid

Av Arne Thorvik

Med utgangspunkt i skjønnlitterære verk drøfter artikkelen hvordan kretsen kalt Kristiania-Bohêmen forsto fenomenet suicid, og i hvilken grad denne forståelsen foregriper sosiologisk og psykodynamisk faglitteratur. Bohemens forhold til rusmidler og vansker med varige tilknytninger tematiseres også.

ABSTRACT

Artikkelen tar for seg den norske Kristiania-Bohemen på 1880–90-tallet og dens forståelse av suicid. Den lille kretsen var i noen grad inspirert av tilsvarende bevegelser i Frankrike, men mer preget av pessimisme og undergangsstemning, og tematiserer suicid i mange skjønnlitterære verk. Hovedskikkelsen Hans Jæger forsøkte i den dokumentariske romanen *Fra Kristiania-Bohêmen* (1885) å beskrive et individs "determinerte" vei mot suicid i et devitaliserende og anomisk samfunn. På denne måten tangerte Jæger den sosialpsykologiske forståelsen som den franske sosiologen Durkheim skulle presentere tiåret senere, samt moderne psykodynamisk teoridannelse. Bohemens bruk av rusmidler og vansker med varige tilknytninger tematiseres også.

The article deals with the Norwegian bohemians of the 1880–90ies, and their understanding of the phenomenon of suicide. The small bohemian circle of Kristiania (the former name of Oslo) was to some extent inspired by similar movements in France, but more subject to pessimism and dystopia, and discusses suicide in several works of fiction. The main character of the Norwegian bohemians was Hans Jæger. In his documentary novel *From the Kristiania Bohemia* (1885), Jæger attempted to describe an individual's deterministic course towards suicide in a society of devitalisation and anomie. In this way, Jæger came close to the social-psychological conceptualisation presented by the French sociologist Durkheim in *Le Suicide* a decade later, and to modern psychodynamic theories. The article also themes the bohemians' use of alcohol and drugs, and their difficulties to attain lasting connections.

“Utkommer av og til” var undertittelen til *Impressionisten*, et firesiders blad utgitt av en håndfull mennesker i Norges hovedstad Kristiania som kalte seg bohemer. I en epoke preget av punktlighet og regelmessighet må formuleringen ha virket provoserende nok. Og med sine humoristisk-infame angrep på samfunnets autoriteter var da også bladet en provokasjon.

Impressionisten nr. 8, publisert i februar 1889, inneholdt noen linjer som skulle bli husket i norsk historie. Under overskriften “Bohembud” sto *ni* punkter om hvordan ungdommen burde innrette sine liv. Avskjære familierøtter, behandle sine foreldre dårlig, alltid gjøre skandale i teateret, aldri angre var noen av punktene. Men mest inntrykk gjorde det niende “budet”, som med bohemens ukonvensjonelle ortografi i korthet lyder: “Du skal ta live a dei”.

Målsetning og metode

Kanskje var “Bohembud” ment som en parodi, etter interne stridigheter i Kristianias lille krets av bohemer (Bjørnstad 2001). Likefullt er suicid et sentralt tema i litteraturen de produserte. Også en sympatisk innstilt leksikonartikkel fra bevegelsens nære ettertid påpeker hvordan hovedskikkelsen Hans Jæger “skapte en eiendommelig særnorsk form for anarkistisk terrorpropaganda: man skulde alvorlig beflitte sig på å drive stadig flere av borgerskapets beste sønner og døtre ut i elendighet og fortvilelse og frem til selvmordet” (Storstein 1934).

Målsetningen med denne artikkelen er ikke å beskrive 1880–90-tallets norske bohembevegelse. Dette er gjort av flere, både historisk og kunstnerisk, også i nyere tid (Fosli 1997, Bjørnstad 1978). Derimot er intensjonen å utforske den samme bohemkretsens forståelse av fenomenet suicid, da med basis i bøkene de skrev.

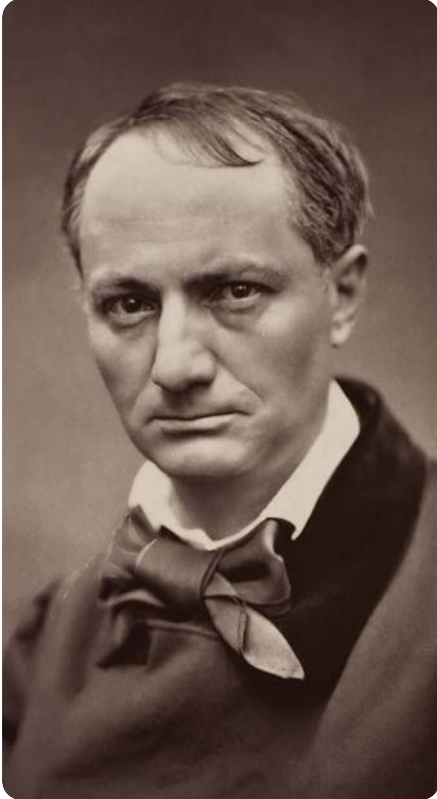
I vår tid er et strukturert datasøk ansett som metodologisk gullstandard. Men “bohem” er, litt humoristisk sagt, ingen sykdomstilstand, og følgelig ikke et søkeord i medisinske databaser. Og som skissert nedenfor var den norske bohembevegelsen kvalitativt forskjellig fra tilsvarende kretser på kontinentet. Av den grunn er denne artikkelen basert på gjennomlesning av sentrale verk hos norske forfattere som litteraturhistorisk inkluderes i “bohemen”. Særlig er Edvard Beyers utvalg vektlagt, og omfatter foruten Hans Jæger også Christian Krogh, Gabriel Finne, Gunnar Heiberg, Arne Dybfest og Tryggve Andersen (Beyer 1975). Supplerende opplysninger er hentet fra dokumentariske verk som er kjent for artikkelforfatteren, så som Halvor Foslis og Ketil Bjørnstads fremstillinger.

Det kan nevnes at en norsk litteraturviter nettopp ser behovet for en særskilt studie av “Bohême-selv mordet” (Haslund 1976, s. 344).

Kort historikk

Paris

“Bohem” er en flertydig term. Språklig er den utledet av Bohemia, det latinske navnet på Böhmen, som man i det nittende århundres Frankrike så for seg som geografisk opphav til omreisende gjøglere og sigøynere. I verk som Henri Murgers *Scènes de la vie bohème* (1851) og Giacomo Puccinis operaversjon *La bohème* (1896) er “bohem” en ung og uetablert kunstner, ofte preget av pengesorger og kummerlighet. Likevel har fremstillingen et romantisk skjær over seg. Den har heller ikke den undergangsstemningen som kom til å karakterisere den norske bohemens forfatterskap. Tilsvarende bruker den pur unge poeten Arthur Rimbaud i 1870 uttrykket “Ma Bohême” for å betegne drømmen om et fritt landstrykerliv.

Charles Baudelaire fotografert av Étienne Carjat rundt 1862. Jean-Paul Sartre bemerker at Baudelaire var "besatt av tanken på suicid", og relaterer dette til hans følelse av å være marginalisert og unyttig (Sartre 1950). I 1845 gjorde Baudelaire et selvmordsforsøk.

Mer alvor er det over Charles Baudelaire (1821–67), Paris-dikteren som på aristokratisk maner hever seg over samfunnets konvensjoner. Som den senere norske bohemen er Baudelaire i større grad opp tatt av individets frihet enn massenes frigjøring. Og som Jæger og Krogh skulle komme til å erfare, opplevde han legale restriksjoner mot en bokutgivelse: diktsamlingen *Les Fleurs du Mal* (*Det ondes blomster*, 1857) ble ansett som krenkende overfor religion og moral. Filosofen Sartre nevner ellers at Baudelaire var "besatt av tanken på suicid", og relaterer dette til hans følelse av å være marginalisert og unyttig (Sartre 1950). Den unge Baudelaire gjorde da også et selvmordsforsøk.

På denne måten kom "bohem" ikke lenger til å betegne det glade vandrings- og kunstnerlivet, men individets desillusjonerte møte med massene og storbyen. Nettopp her var det grobunn for det den franske

sosiologen Durkheim i 1897 kom til å peke på som en risikofaktor for suicid: *anomi*, og som i korthet betegner en opplevd mangel på struktur og tilknytning, gjerne i et samfunn i endring (Durkheim 1897/2000).

Ikke bare Paris kunne oppleves som anomisk. August Strindbergs roman *Röda Rummet* (1879) skildrer et ungt litterat- og kunstnermiljø i Stockholm. Noen lykkes, mens andre går til grunne. I avskjedsbrevet man finner på hans druknede kropp, beskriver billedhuggeren Montanus hvordan han "har ingen familiebånd, ingen økonomiske, ingen statsrettslige eller juridiske bånd" som binder ham til livet (Strindberg 1879/1997). Og noen år etter, på begynnelsen av 1880-tallet, nevnes for første gang et tilsvarende miljø i provinshovedstaden Kristiania.

Kristiania

At et kontinentalt fenomen som "bohemien" kunne få avleggere i det avsideliggende Norge, må ses i sammenheng med endringer i norsk samfunnsstruktur og demografi på 1800-tallet. Befolkningen steg. Ladestedet Christiania ble byen Kristiania. Mens innbyggertallet på 1830–40-tallet var begrenset til 20–30 000, viste folketellingen i 1885 at over 131 000 mennesker hadde tilhold her. I yngre aldersgrupper var en altoverveiende del innflyttet til byen (www.digitalarkivet.no; Myhre 1990). Og blant bohemkretsens forfattere var typisk nok innflytterne i flertall. Jæger kom dit etter et omflakkende liv som sjømann, Finne var bergenser, mens Dybfest og Andersen hadde bakgrunn fra henholdsvis Trøndelag og Hedemark.

Også Per Sivle, som var perifer til kretsen, og den glemte forfatteren Vilhelm Solheim, hadde opphav i andre landsdeler. Begge kom til å gjennomføre suicid i Kristiania.

Å gå ensom rundt i Kristianas gater dukker på denne tiden opp som tema, også hos forfattere som ikke tilhørte bohemen. Garborgs *Bondestudentar* (1883) og Hamsuns *Sult* (1890) er åpenbare eksempler.

Suicidologisk er det imidlertid viktig å være klar at norske suicidater suksessivt falt gjennom annen halvdel av 1800-tallet. Durkheims etterfølger Halbwachs påpekte at dette var uvanlig i europeisk

sammenheng i perioden, og postulerte en relasjon til rusforebyggende arbeid og legale restriksjoner mot alkohol i Norge (Halbwachs 1930/1978). En annen forklaring er at mennesker med suicidrisiko var overrepresentert blant norske emigranter til det amerikanske kontinent (Thorvik 2009). Statistikeren Boye Strøm publiserte i 1883 studien *Selv mord i Norge 1826–1880*, og ser begge forklaringsmodeller som relevante. Og selv om Kristiania hadde landets "høieste Tal Selvmord", var det også her et markant fall i (korrigert) rate fra 1861 til 1880. Overveiende var det ikke unge, men middelaldrende og eldre menn som suiciderte (Strøm 1883).

Selvsagt kan man ikke utelukke at suicid var overrepresentert i et avgrenset miljø som bohembevegelsen, men Boyes statistikker gir ikke holdepunkter for dette. Jonas Lie (som var den eneste av "de fire store" som tok Jæger i forsvar) skrev 27. desember 1893 fra Paris til Edvard Brandes om forholdene "nordpaa", nevnte "tragedier" og at "nu ligger der strøt en hel Valplads af unge forulykkede tyveaarige". Formuleringen er likevel uklar, det er ikke åpenbart at det bare siktes til suicid, og Lie hadde på dette tidspunkt bodd over ti år i utlandet. (Brandes 1941, s. 316).

Bohemens fokus på suicid var derfor neppe relatert til en statistisk opphopning, men til at selve fenomenet kunne brukes til å illustrere skjevutvikling og patologi i et samfunn. Hans Jægers verk *Fra Kristiania-Bohêmen* er i så måte et hovedverk.

Fra Kristiania-Bohêmen

Sannsynligvis brukes termen Kristiania-Bohêmen første gang i skuespillet *Olga* som Hans Jæger utga i 1883, mens han ennå forsøkte å livnære seg som stortingsstenograf. Den unge Olga proklamerer overfor sine foreldre: "Ja, jeg vil leve sammen med dem (...) jeg vil være bohémienne. Jeg vil gaa omkring som en levende protest imod al den ynkelige ufrihed, som lænkebinder, specielt os kvinder, her i vort samfund." Individuell frihet og opprør mot konvensjoner, men også vitalitet, var på denne måten bohemens ideologiske basis (Jæger 1883, s. 67).

I praksis var bohemen en heterogen og uorganisert gruppe, kanskje ikke annet enn en krets på 20–30 unge voksne som møttes på Kristianias kafeer (Haslund 1976). Noen av dem var studenter, andre kunstnere av ulikt format. Og selv om pengesorger ofte var en del av bohemens hverdag, hadde kretsen klart utspring i borgerskapet. Jæger, Krogh og Oda Lasson (aktører i et trekantdrama) var alle født inn i embetsstanden. Et av "bohembudene" lød da også: "Du skal hate og forakte alle bønder."

Både samtid og ettertid har knyttet kretsen til personen Hans Jæger (1854–1910) og hans bok *Fra Kristiania-Bohømen* (Jæger 1885/1997). Selv om den ytre handlingen tar for seg enkeltskjebner, er bokens målsetning generell og ideologisk. I fortalen erklærer Jæger at hans program er "deterministisk", det vil si "at menneskene under de faktisk forhåndenværende omstendigheter umulig kan handle annerledes, enn de virkelig handler". Moral og konvensjoner dreper individualitet og naturlige behov. Men selv om flertallet underkaster seg, finnes det en liten skare som ikke lar seg kue. Dette er bohemen, "fremtidens for tidlig fødte barn", som vakler mellom raseri og apati overfor samfunnets og moralens kvelertak. "Men livet fortøner sig mørkere og mørkere for dem; håbløsheden stiger til fortvivlelse, og selvmordstanken lægger sig rugende over dem" (s 12).

Denne teoridannelsen er forsøkt illustrert i Jarmann, som er den ene av den dokumentariske romanens to hovedpersoner. Jarmanns virkelige navn var Johan Seckmann Fleischer (1860–84), mens jegerpersonen, "Herman Eek", er Jæger selv. I boken er Jarmann reist fra hjemstedet vestpå til Kristiania for å studere, "flittig, flink og kristeligsinnet" (s 22). Han er en staselig ung mann, bemidlet, ikke uten kunstneriske anlegg, og har forventninger til livet. Imidlertid greier ikke Jarmann å finne seg til rette i hovedstaden. Særlig gjør seksuelle behov seg gjeldende. Rett nok har han hyppig kontakt med prostituerte ("frientimmer") i bydelen Vika, men greier ikke å oppnå varige relasjoner til kvinner.

Hans Jæger malt av Sven Jørgensen i 1888. Om "Bohemeføderen" heter det hos forfatteren Thomas P Krag: "Jeg måtte se paa ham. Paa et vis lignet han en halvgammel sjømandspræst. Noget ærlig og trohjærtet præged ham" (Krag 1917, s. 57). Også Edvard Munch, som hadde en perifer tilknytning til bohemen, malte portrett av Jæger. Mens Munch i 1889 kunne medgi at han "følte nesten et hat til Jæger", skriver han i 1910: "Det var en av de mest sympatiske av bohemen, og den beste Kristiania-roman har han nu skrevet" (Stang 1978, s. 45–46).

Foruten bohemvennene er han uten særlige tilknytninger, og illustrerer på den måten hva Durkheim skulle gi navnet *anomi*. Han forsøker seg på ulike studier uten særlig suksess, og veksler mellom stor frustrasjon og apati. Etter noen tids ambivalens gjør han påsken 1884 sin beslutning, sier endelig farvel til sine venner, og tilbringer en siste "kjærlighetsnatt" hos en prostituert. "Fredelig stemt" skyter han seg så på Tjuveholmen rett utenfor byen.

Hovedpersonens årsaksbestemte eller "determinerte" vei til suicid er ikke åpenbar for leseren, og også Jægers krets tenderte mot å forstå Jarmann i dydsetisk tradisjon, som en "døgenikt" uten moralske kvaliteter (Beyer 1975). I en kjent og omdiskutert passus i bokens fortale hadde Jæger omtalt seg selv som "uden oprindeligt literært talent". Suicidologisk kan det likevel påpekes at Jæger i skildringen av den suicidale prosessen viser betydelig psykologisk innlevelse, og også tangerer moderne teoridannelse. Jarmanns veksling

mellom frustrasjon og apati gjenspeiles i psykodynamisk objektrelasjonsteori. Eksempelvis heter det hos den engelske psykologen Guntrip: "Whereas depressive suicide is the result of an angry destructive impulse, schizoide suicide is the result of apathy towards real life which cannot be accepted any longer" (Guntrip 1968/1980: 81).

Like interessant er Jægers vektlegging av Jarmanns "mekaniske stemning" på slutten av sitt liv. I de to kapitlene som skildrer Jarmanns siste dager brukes adjektivet "mekanisk" opptil ti ganger, videre beskrivelser av fremmedfølelse, "som om han gikk i søvne". Jægers "deterministiske" program samsvarer igjen med kasuistikker innen objektrelasjonsteori, som viser hvordan suicidale kan oppleve et distansert forhold til sin egen kropp, "a not-me quality" (Briggs et al 2008, s 39). Tilsvarende er Jarmanns lettede sinnsstemning umiddelbart før suicidet kasuistisk beskrevet i faglitteratur (Briggs et al 2008, s 21).

Sett med vår tids øyne fremstår *Fra Kristiania-Bohømen* som et tidlig forsøk på å beskrive suicidets sosialpsykologiske årsaker, utkommet tiåret før Durkheims analyse av samme tematikk. All kritikk av Jægers bok (og person) til tross, er den ikke uten faglig interesse.

Imidlertid hadde myndighetene liten forståelse for Jægers prosjekt. Boken ble beslaglagt bare timer etter utgivelsen den 11. desember 1885, og Jæger idømt fengselsstraff for usedelighet og blasfemi. Også Kroghs lille roman *Albertine* (1886), som på en tilsvarende måte beskriver en sypikes vei til prostitusjon, ble inndratt av politiet.

Biografisk kom Jæger til å leve et omflakkende liv, delvis i utlandet. I flere bokverk beskrev han egne suicidimpulser, men døde av sykdom i Kristiania i 1910.

Fremstilling av suicid hos øvrige bohømførfattere

Nær sagt samtlige forfattere som har vært regnet til bohømkretsen har suicidalitet som tema i et skjønnlitterært verk. Fremstillingene er likevel uten den bredde og forsøk på samfunnsanalyse som preger Jægers bok.

Gunnar Heiberg lar i dramaet *Kjærlighetens tragedie* (1904) hovedpersonen Karen dø for egen hånd, etter at hun har måttet innse at idealet om en ideell kjærlighet, uten hverdager og trivialiteter, ikke har realitet. I Trygve Andersens roman *Mot kveld* (1900) har ingeniør Johannes Nilsen en mangslungen fortid, og finner seg (på samme måte som Hamsuns Johan Nilsen Nagel) ikke til rette i den konvensjonspregede kystbyen. Han suiciderer i en tilstand preget av rusbruk og realitetsbrist.

Av særlig interesse er Gabriel Finne (1866-99), innflyttet bergenser til Kristiania. Mens Jarmann i Jægers bok er vel så mye preget av resignasjon som opprør og sinne, er aggresjonen langt mer tydelig i Finnes verker. Den konkurstruede Enevold i *Rachel* (1895) sier rett ut at han "hater menneskene", og gjør på fortellingens siste sider et selvmordsforsøk. Imidlertid holdes han tilbake av skysskaren, en mann av allmuen

som faktisk bryr seg om andres skjebne. Tilsvarende går hovedpersonen Jean Sibelius i Finnes siste fortelling *I afgrunnen* (1898) stadig med tanker om "revolveren" som løsning, men også han reddes av en utenforstående, en kvinne som engasjerer seg.

Motsetningen til Jarmanns bohømvenner er her slående. Når en av dem halvt i spøk foreslår å forhindre Jarmann "fra at dræbe sig", svarer en annen indignert: "Nej, ved du hva – så meget holder vi da allesammen på den individuelle frihed!" (Jæger 1885/1997, s. 168)

"Når han får brøndevin". Bohømen og rusmidler

Populært har alkohol vært fremstilt som en naturlig del av "det glade bohømlivet" i Paris. Her som så ofte ellers er virkeligheten mer sammensatt. Baudelaire la egne erfaringer med rusmidler til grunn for boken om "de kunstige paradiser", *Les Paradis artificiels* (1860). Men alkohol og narkotika gir bare en flyktig tilfredsstillelse, stillet opp mot andre og sterkere behov hos den ensomme aristokraten. "Langt meir enn opium og vin av edel sort/er kjærlighetsdrikken flytande frå dine ganar" heter det om kvinnen i diktet *Sed non Satiata* (Baudelaire 1861/1999, Haakon Dahlens oversettelse).

Alkohol (og da helst i form av brennevin) er et hyppig tema i Hans Jægers forfatterkap. Ofte kan alkohol skape en forbigående spontanitet i en kvelende tilværelse. "Når han får brøndevin er han forresten morsom", sier Jarmann om en livstrett bohømvenn (Woll) i *Fra Kristiania-Bohømen*. "Jeg har vært sammen med ham flere gange i toddylag hos kammerater, og da er han ubetalelig" (s. 112). Det er her godt samsvar med Jægers programmerklæring om at samfunn og konvensjoner hemmer individets naturlige vitalitet.

Igjen blir bildet nyansert i Gabriel Finnes forfatterkap, og da særlig i hans siste verk *I afgrunnen*, som nettopp tar for seg "alkoholistens og lediggjængerens sædvanlige helvede" (Finne 1898/1993, s. 74).

Å være "lammet af alkoholen" kan gi velvære, og en følelse av at "ingen ubehagelig fornemmelse" eksisterer (s. 76). For den undergangstruede hovedpersonen gir rusen også en slags forsoning med medmennesker, han opplever dem da som "så inderlig snille og dumme" (s.14). Som beskrevet er den aggressive undertonen tydelig, og alkoholbruk blir her en manifestasjon: "I min trods mod moral og gode sæder var jeg tilbøielig til at kalde for idiot hver den, som ikke drak sig fuld hver aften, men stod tidlig op om morgenen og nød kaffe og hvedebrød" (s. 49).

Sannsynligvis berører Finne her noe tidstypisk. Noen tiår senere skulle Freud og særlig hans elever se innestengt aggresjon mot familiens og samfunnets autoriteter som nøkkelforståelsen til suicid og psykopatologi generelt (Thorvik 2008).

Fruentimmer og frøknere

Bohømbevegelsen og kvinnene

Jægers skuespill *Olga* gir som sitert en feministisk programmerklæring, og bohømbevegelsen inneholdt da også kvinner, ofte kunstnere av mindre format. Oda Krogh (Lasson) og Dagny Juell er kjente eksempler. Dette til tross var den norske bohømkretsen preget av mannspersoner, men med åpenbar interesse for kvinner.

I Jægers bok begynner Jarmann tidlig "å gå til fruentimmer", en term for datidens offentlig registrerte prostituerte i Kristiania, kanskje også lavtlønnede (sypiker) som hadde prostitusjon som bierverv. "Bondepiker" nevnes også. Disse står i skarp kontrast til middelklassens kvinner, "frøknere" eller "damer". Å oppnå et "forhold til en dame" er et vanskelig prosjekt i *Fra Kristiania-Bohømen* (s. 159). I en tid der ekteskapet fungerte som en respektabel forsørgelsesinstitusjon, iallfall i middelklassens øyne, synes bohømkretsen å ha hatt vansker med å etablere relasjoner til kvinner som kunne møte dem intellektuelt og ideologisk, ikke bare seksuelt. Den merkelige planen om en svært så seksual-liberal utdanningsinstitusjon for middelklasse-døtre, skissert i *Fra Kristiania-Bohømen*, kan ses i lys av en slik frustrasjon.

Edvard Munch: Aften på Karl Johan, 1892. © Munch-museet / Munch-Ellingsen gruppen / BONO 2013
KODE – Kunstmuseene i Bergen, Rasmus Meyers Samlinger. Fotograf: Dag Fosse

Edvard Munch: Aften på Karl Johan (1893-94). På en skremmende måte illustrerer bildet byens ensomhet og psykologiske fremmedfølelse. Trolig kan man se en parallell til det som sosiologen Durkheim i verket *Le Suicide* skulle gi navnet anomi.

Det kan også nevnes at Jæger i senere skjønnlitterære verk (*Syk kjærlighet; Kristiania-Billeder*) beskriver en vanskelig trekantrelasjon (Hans Jæger - Christian Krogh - Oda Lasson) parallelt med egne suicidplaner. Kanskje var bohemen tiltrukket av forhold som hadde en kompleksitet. Om Baudelaire har biografier postulert at barndomserindringer (en svært nær relasjon til moren før hun giftet seg på ny) gjorde det vanskelig for ham å reproducere andre kjærlighetsrelasjoner i voksen alder enn de som var assosiert med skam (som til hans "sorte Venus", Jeanne Duval). I et verk om "kjærlighetslivets psykologi" drøfter Freud en tilsvarende tematikk: At noen trekkes mot forhold der man har rollen som "den skadede tredjemann" (Sartre 1950; Braatøy 1929).

En slik mangel på tilknytning eller evne til varig tilknytning (Durkheims anomi) vil i seg selv kunne fremme selvdstruksjon.

Etterspill

Kristiania-bohemen ble et forbigående fenomen, som svant hen i løpet av 1890-tallet (Fosli 1997). Forholdet til myndighetene var vanskelig, og kretsen var liten og isolert. Motsatt øvrige generasjoner preget av radikalisme hadde bohemen ingen særlige forbundsfeller. På 1830-tallet så Wergeland og hans krets en alliert i "nasjonen", "motdagistene" i mellomkrigstiden søkte mot arbeiderklassen, og studentopprørerne på 1960-70-tallet mot "folket". Kroghs roman *Albertine* (1886) beskrev prostitusjonens årsaker, og ga en kortvarig allianse med en gryende arbeiderbevegelse. Men altoverveiende var bohemen opptatt av individets frihet. Manglende kontakt med brede samfunns- lag ble også påpekt av sympatisører i Jægers nære ettertid (Storstein 1934).

Jarmanns skjebne til tross: Med noen få unntak kom kretsen rundt Jæger ikke

til å dø i suicid, men viste senere i livet en bemerkelsesverdig vitalitet. De ti vitnene han førte for Høyesterett i 1886 rommer foruten kunstnere og kunstkritikere også kommende universitetslærere, oppdagelsesreisende, fremtredende politikere og embetsmenn (Haslund 1976).

Forsøk på oppsummering

Kristianias lille krets av bohemer tematiserte ofte suicid. Likevel fremstår deres forståelse ikke som entydig. Jægers bredt anlagte romanskildring hadde som målsetning å vise hvordan samfunnet og samfunnets konvensjoner ubønnhørlig kveler ungdommens vitalitet. Håpløshet, resignasjon og i verste fall suicid kan bli endepunktet. Hos andre bohemforfattere, blant dem Gabriel Finne, skildres i større grad tilfeldige vanskeligheter, situasjonsbestemt aggresjon og selvdstruksjon hos individet, men også den positive muligheten som ligger i at medmennesker tar affære.

Med *Le Suicide* kom Durkheim til å demonstere at diagnoser og medisinske forklaringsmodeller var utilstrekkelige innen suicidologi. Begreper av sosial-psykologisk art, blant dem anomi, var nødvendige for en dypere forståelse av fenomenet. Tiåret før Durkheim, i det avsidesliggende Norge, hadde Jæger hadde en tilsvarende intensjon. "Se etter om det er syfilis", sier legen som forestår undersøkelsen av Jarmanns døde kropp. Når svaret så er negativt, "det er ikke noget at se", stusser legen: "24 år - og ikke syfilis? - Hva kunde det da være? - Han måtte ha vært sindssvag ..." (s. 181).

Som nevnt innledningsvis, kan bohemens fokus på suicid ha vært relatert til et ønske om å vise en skjevutvikling i samfunnet. Det er viktig å ha i minnet at suicid var et sterkt tabubelagt og fordømt fenomen på 1880-tallet. Fremdeles sto noen formelle restriksjoner angående selvmorderes begravelse ved lag, og ved århundrets inntreden hadde den danske rettsteoretikeren Brorson eksplisitt skrevet at suicid "skader staten" (Retterstøl et al. 2002). Å hevde som Jæger at samfunnet faktisk fremmet suicid, ble på denne måten en effektiv anklage. I bohemens øyne var det ikke individet, men samfunnet som feilet.

Hvorvidt bohemen faktisk oppfordret til suicid, er mer usikkert. Kanskje var formuleringen "du skal ta live a dei" ment parodisk overfor Jæger, som for sin del forsøkte å beskrive et individs uavvendelige (determinerte) vei mot suicidet. På den annen side var bohemen ikke ukjent med offerdøden. Bohemforfatteren Arne Dybfest (som sannsynligvis suiciderte noen år senere) skildret i reportasjen "I Chicagos fengsel" hvordan en dødsdømt anarkist så fullbyrdelsen rolig i møte: "Hans død ville gavne, vilde bringe seieren snarere" (Dybfest 1890). Også fra andre samfunn og epoker finnes beretninger om at mennesker som suiciderer i gitte politiske kontekster kan få en heltestatus (Levi 1988).

En aktualitet?

"Hans Jægers minne vil sannsynligvis ikke leve synderlig ut over hans egen tid", skrev Jægers advokat Ludvig Meyer. Erttertiden

har vist noe annet. At et kontinentalt fenomen som bohemen kunne spores i provinshovedstaden Kristiania har vakt interesse, ikke minst i nyere tid (Meyer 1930 s. 168; Bjørnstad 2001). Kan hende formidlet kretsen noe gjenkjennbart: Flere enn Jæger og Finne har opplevd å gå en-som rundt i den byen som nå heter Oslo.

Hvorvidt bohemen som ideologi har aktualitet i vår moderne (og seksualliberale) epoke, er vanskeligere å besvare. I suicidologisk sammenheng kan det være aktuelt å peke på at den lille grupperingen var i en åpenbar generasjonskonflikt. De var "fremtidens for tidlig fødte barn". Viljen til dialog var i liten grad til stede, verken hos bohemen eller hos det establishment som den foraktet. Kanskje kan man her se en analogi til moderne nettsamfunn som oppfordrer til selvdestruktivitet. En kronikk i en norsk riksavis anno 2013 har Ungdommens råskap som overskrift, og nevner "fankulturer som dyrker depresjoner", "flørting med livets mørke sider" og "lukkede selvmordsgrupper på Facebook" (Asker 2013).

Legger man det til grunn, kan den norske bohemkretsens tematisering av suicidalitet som del av en generasjonskonflikt være et fenomen som ikke bare er historisk, men som, med bohemens egne ord, kan "utkomme av og til". I så fall bør dette møtes med mer dialog enn hva tilfellet var i Kristiania i bohemens dager.

Arne Thorvik er psykiater og avd. overlege ved Psykiatrisk fylkesavd. sykehuset i Vestfold. Han disputerte for PhD-grad i 2011 med en avhandling bl.a. basert på dybdeintervjuer av pasienter med suicidproblematikk. Thorvik er medlem av redaksjonskomiteen ved *Suicidologi*.

Referanser

- Asker, C. (2013). Ungdommens råskap. *Aftenposten*: 25. mars (kronikk).
- Baudelaire, C. (1861/1999). *Spleen og ideal* - gjendiktning ved Haakon Dahlen. Oslo: Bokvennen.
- Beyer, E. (1975). *Norges litteraturhistorie*, bind 3. Oslo: Cappelen.

Bjørnstad, K. (1978). *Leve Patagonia - En suite om Hans Jæger og Kristiania-Bohemen* (musikk).

Bjørnstad K (2001). *Jæger - en rekonstruksjon*. Oslo: Aschehoug.

Brandes, G. & E. (1941). *Brevveksling mellom Bjørnson, Ibsen, Kielland, Elster, Garborg, Lie*, del II. Oslo: Gyldendal.

Briggs et al. (2008). *Relating to self-harm and suicide - Psychoanalytic perspectives on practice, theory and prevention*. UK: Routledge.

Braatøy, T. (1929). *Livets sirkel - bidrag til analyse av Knut Hamsuns diktning*. Oslo: Fabritius.

Durkheim, E. (1897/2000). *Selvmordet - en sosiologisk undersøkelse*. Oslo: Gyldendal.

Dybfest, A. (1890). *Blant anarkister*. Kristiania: Norli.

Finne, G. (1895). *Rachel*. København: Gyldendal.

Finne, G. (1898/1993). *I afgrunnen*. Oslo: Spartacus.

Fosli, H. (1997). *Kristianiabohemen: byen, miljøet, menneska*. Oslo: Samlaget.

Guntrip, H. (1968/1980). *Schizoid phenomena object-relations and the self*. London: The Hogarth Press.

Halbwachs, M. (1930/1978). *The causes of suicide*. London: Routledge.

Haslund, F. J. (1976). *Etterord*. I: Hans Jæger: *Fra Kristiania-Bohemen*. Oslo: Novus.

Jæger, H. (1883). *Olga*. Kristiania: Dagbladets boktrykkeri.

Jæger, H. (1885/1997). *Fra Kristiania-Bohemen*, del I & II. Oslo: Bokklubben.

Krag, T.P. (1917): *Frank Hjelm - historien om en hjemløs*. Kristiania: Gyldendalske Boghandel.

Levi, P. (1988). *The drowned and the saved*. London: Acabus.

Meyer, L. (1930). *Kommunisme*. Oslo: Eget forlag.

Myhre, J. E. (1990). *Oslo bys historie*, bind 3. Oslo: Cappelen.

Retterstøl, N., Ekeberg, Ø., Mehlum, L. (2002). *Selvmord - et personlig og samfunnsmessig problem*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Sartre, J.P. (1950). *Baudelaire*. Paris: Gallimard.

Stang, R. (1978). *Edvard Munch - mennesket og kunstneren*. Oslo: Aschehoug.

Storstein, O. (1934). *Hans Jæger*. I: *Arbeidernes leksikon*, bind IV. Oslo: Arbeidermagasinets forlag.

Strindberg, A. (1879/1997). *Det røde rommet*. Oslo: Bokklubben.

Strøm, B. (1883). *Selvmord i Norge 1826-1880*. Kristiania: A.W. Brøgers bogtrykkeri.

Thorvik, A. (2008). *Å stå på Freuds skuldre: hovedlinjer i psykodynamisk forståelse av suicid*. *Suicidologi*; 13 (3): 5-9.

Thorvik, A. (2009). *Emigrasjon som patologi: Om Ørnulv Ødegårds studie av psykiske lidelser av norske utvandrere til USA*. *Suicidologi*; 14 (3): 3-7.